

HAGYOMÁNY

TÓTH IMRE:

EGY LETÚNT VILÁG KÖSZÖNÉSFORMÁI

Minden változik. A köszönésformák is. Ezek változása általában igen lassú, de a nagy történelmi és társadalmi sorsfordulók időszakában a köszönésformák is gyorsan „főradalmi módon” átalakulhatnak.

Az utóbbi két—három évtizedben a magyar falu ilyen szempontból is megváltozott. Érdemes ezt a változást figyelemmel kísérni, hiszen a köszönésformák sok mindenről beszélhetnek. Vallanak egy adott kor történelmi —, társadalmi — és politikai arculatáról. Segíthetik a nyelvtudomány, néprajz, szociológia stb. munkásait.

Meg kellene vizsgálni az 1930 és 1940 közötti időszak köszönésformáit. A letúnt világgal együtt ezen korszak köszönésformái is eltűnőben, visszahúzódóban vannak. Most, a mai felnőtteknek kell feljegyezni azokat, mert az utánunk következő nemzedék már nem jegyezheti fel.

A Börzsöny egyik isten háta mögötti faluja Bernecebaráti. Az itt élő nép — a palócok közismert hagyománytisztelőének megfelelően — még egyeduralkodó jelleggel őrizte a több évszázados köszönésformákat a harmincas évek közepén. És köszönési módjában nem tért el a környező Ipoly menti községektől, tehát példái — bizonyos fenntartásokkal — a magyar falu köszönésformáiként is felfoghatók.

Ismerkedjünk meg ezzel a községgel! 1934-ben adták ki Nógrád és Hont vármegye monográfiáját. Benne a következőket olvashatjuk:

„Bernecebaráti — Kisközség 1852 lakossal, római katolikus egyházzal, római katolikus iskolával, Levente Egyesülettel, Polgári Lövész Egylettel, Fogyasztási Szövetkezettel, postaügynökséggel.

Már a XII. században említve találjuk az okiratban Bernece és Barátit, az előbbit a Hunt nemzetségbeli Demeter drégelyi várának tartozékaként, az utóbbit pedig mint amelyet Adorján fia, István a Garam melléki bencéseknek ajándékozott.

Bernece Berneche névvel szerepelt a pápai tizedszedők 1332—37. évi lajstromában. A későbbi századokban az esztergomi érsekség Bernece földesura. De Baráti is az esztergomi káptalan birtokába jutott. A XVI. században pedig Szobi Mihálynak is volt Barátiban birtokrésze.

A község temploma már 1156-ból említtetik. A világháborúban a harangot és az orgonasípokat hadicélokra vitték el, a harangot 1930-ban pótolták, 1934-ben új orgonát építettek.

A községnek Mavart autóbusz közlekedése van.

Nagyobb birtokosai: az esztergomi érsekség, Róth Simon, Kinszky József, Kalánka József, özv. Módé Ignácné, Módé József, Lantos Ferenc, Máté Simon, Máté Mátyás, id. Molnár József, Máté Ignác, Praszna János és Pálincás János.

A leginkább földművelést űző lakosságból hét kereskedő és tizennégy kisiparos él.

A község lakosai közül a világháborúban 445-en vonultak hadba, és 49-en haltak hősi halált. 1934-ben a község hősi emlékművet állított.

A mongoráfia tudományos igényességében (és terjedelemben) nem éri el a korábbi, 1910 körüli vármegyei monográfiák szintjét, de adatai nagyjából elfogadhatóak. Érdekes megfigyelni, hogy a Budapestről érkezett „gyűjtő” a palócosabban beszélő Máté-k nevet Módé-kra torzította, valószínűleg így lett a Kalácskából is Kalánka.

A monográfia elkészítése üzleti vállalkozás volt. Azok neve került bele, akik előfizettek a kötetre. Így fordult elő az a fura helyzet, hogy a község legtekintélyesebb családjá a Szokoly család kimaradt a felsorolásból, mert Szokoly — elvi okokból — nem fogadta az ügynököket. (Mivel személye a köszönésformákat illetően is fontos, később visszatérek rá.)

Szüleimtől tudom, hogy a községben élt egy olyan hiedelem, miszerint a bernecei lakosság ősei a kivonulás helyett Drégely várából Bernece-re telepedett törökökkel keveredtek. A kevésbé temperamentumos barátiak pedig a honfoglalás — korabeli szlávok megmagyarosodott leszármazottjai.

A környék valóban vadnak tartotta a bernecei népet. (pedig csak szegény volt), talán éppen azért csapolták meg úgy a vérét — a barátiakéval együtt — az I. világháborúban is. Érdeemes volna felkutatni egyszer, kinek az „érdeme”, hogy Bernece-baráti 1852 lakosából „445-en vonultak hadba”, amikor például az 1884 lakosú Kazár-ról „csak” 67-en, a 2095-ös Romhányból 212-en, a több mint 3000 lakosú Etesről 160-an, az 1846 lakosú Nagyörzsönyből 150-en stb.)

Lássuk Bernecebaráti lakosságának különböző rétegeit úgy, ahogy a 30-as évek közepén azt a nép rangsorolta:

1. **A Szokoly-család.** Szokoly a nagyorosi Bertchold grófok polgári származású veje. Feleségét, a grófnőt kitagadták, mert beleszeretett fiatal kezelőorvosába. Erzsébet királyné közbejárására mégiscsak építettek — a volt udvarhölgynek és férjének — Bernece-n egy szép kastélyt. A polgári származású orvos nemesi előnevet is kapott. Bernecezy Szokoly Alajos később a közigazgatás bonyolult útvesztőiben „kiharcolta” — a berneceiek nagy örömeire — a község mai nevét. Ugyanis a két teljesen egybeépült falu századokon át vitázott a közös név sorrendjén. Az ábc a Barátibernece-nak kedvezett volna, de Szokoly jóvoltából végleg az energikusabb berneceiek „győztek”.

Az egyetlen „igazi úri családnak” valahol Erdélyben birtoka is volt. Ebből éltek és jótékonykodtak, a férj a falu egyetlen ingyenes orvosa volt. Nem illenek bele a mai kategóriákba (a régiekbe sem illettek). Félig-meddig deklasszálódottak voltak, a nép szemében mégis ők voltak a faluban az „igazi urak”, tisztelték őket.

2. **A mindenkori pap.** Olyan nem őslakó, akit nem tekintettek jöttmentnek — és mögötte álltak jóval kisebb tekintéllyel a tanfók.

3. **Róth Simon és Kinszky József földbirtokosok.** De csak a cselédjeik és esetleg aratóik köszöntek nekik, mert „csak zsidók voltak” a szíkatolikus faluban

4. Körülbelül 10 „**jobbágy család**”. Olyan parasztok voltak, akik jól megéltek földjükből, és rendszeresen tartottak napszámosokat.

5. Négy viszonylag népszerű és „**befogadott**” zsidó kereskedő család és a „**jobb iparosok**”.

6. **Féljobbágyok**. Pár hold földjükön kínlódtak, fogatuk volt, pénzük soha.

7. Rendszeresen **Pestre járó munkások**, kőművesek stb. — **szegényebb iparosok**.

8. **Erdei munkások**: faragók, ölfavágók, fahúzó.

9. **Napszámos zsellér népek**. Időnként summásokként is járták az országot.

10. **Jöttmentek**. Meglehetősen vegyes kategória. Gyakran cserélődő segédjegyzők, ispánok, Hangya Szövetkezetesek, erdészek, vadőrök, a harmincas években betelepült iparosok, napszámosok, béresek stb. — Szóval a még „be nem fogadott” emberek, akiket csak ritkán és kevesen köszöntöttek.

11. Hercegprimási **cselédek**. (Az eléggé távoli Haraszt-pusztán laktak. Sem őket, sem ispánjaikat sosem láttuk a faluban. (Róth **béresei**, **pásztorok**, **kanaszok**, **csőszök** stb.)

12. **Muzsikus cigányok**. Közülük soknak rendszeresen „kéregetett” (koldult) a felesége.

Meglehetősen tarka a kép. Pedig a lakosság nagy-nagy többsége; a féljobbágyoktól a cigányokig; rokon volt a szegénységben. (6—12. kategória — 1—2 kivétel legfeljebb a 9-ik csoportban akad(t).)

De a köszönésformák szempontjából még lényegesebb az az egységesítő tény, hogy néhány izraelita vallású családot nem számítva mindenki katolikus volt.

Hogy a régi formák viszonylag megmerevedtek, az azzal is magyarázható, hogy a falu lakóinak 70%-a nemigen mozdult ki a községből. A rendszeresen vagy időszakosan távollevők (erdei-, ipari- és mezőgazdasági munkások is mindig a helyi szokásoknak megfelelően köszöntek, legalábbis odahaza.

KI KINEK KÖSZÖNT?

A községben szinte kitapinthatóan élt a korábbiakban leírt „rangsorolás”. Ez bizonyos mértékig befolyásolta, bonyolította a köszönésformákat. De nem volt meghatározó erejű! Az alapelv roppant világos és könnyen betartható volt. Így szólt a szigorúan számonkért parancs: — Köszönj az öregebbnek!

Ezt csak az szegte meg, aki „olyan, mint a ökör, mert leüti a fejét, és úgy megy el az ember mellett, mint a bornyú.”

Nemcsak a nagyfokú sértődöttségre, indulatra érdemes figyelni, hanem arra is, hogy az idézet szerint is, leüti a fejét az a buta vagy gőgös ember, aki meg meri szegni a parancsot. Tehát a nem köszönésért ő is szégyeli magát. Főleg természetesen volt tehát, hogy rangos fiatal „jobbágygazda” előre köszönt saját öreg napszámosának, ha találkozott vele. Az „elsőgazda” fiatal asszonya köteles volt köszönni az öreg fahúzó feleségének. (A „legalacsonyabb rangú” erdei munkás asszonyának.)

Nagyon ritka és nagyon alázatos volt az, aki öreg léttére előre köszöntötte a „rangosabb” fiatalat, és csakis akkor, ha az átlagosnál nagyobb volt a függősége.

Természetesen voltak kivételes esetek is. Például a Szokoly-családnak meg a papnak és a tanítónak mindenki előre köszönt. A Szokoly-család esetében a gyerekeknek egyben jó üzlet is volt a köszönés. Még 1920 előtt Ipolyságon megyei tisztviselő volt az öreg Szokoly. Mikor a falu szélén megpillantották hazarobogó hintóját felharsant a jelszó: „Gyön Szokoly!” — A hangos köszönésre mindig repült a hintóból gyerekek közé a cukorka és az apró Mária-érmecske. De még a 30-as évek közepén én is keresgéltem udvarunkban az öreg Szokoly vagy grófnő krajeárjait a papsajtban.

A „papocskának” meg azért kellett köszönni, „nehogy tüzet tegyen a nyelvünkre.”

Kegyetlen következetességgel áthágtá a falu a „Köszönj az öregebbnek!” jelszót a cselédek, béresek, cigányok esetében. Ezeknek nem köszöntek, és természetesen tartották azt is, hogy ők sem igen köszönnek „a falunak”, amely valahogy észre sem vette őket.

Igaz, hogy a muzsikus cigányok (férfia) esete kissé más volt. A muzsikus, aki a falusiak „lagziját kimuzsikálta” valamiféle bizalmaskodó patriarkizmussal a legtekintélyesebb gazdához is úgy szólt, mintha ő lenne a pátriarka. A cigányasszony leginkább csak akkor köszönt, ha valahová beállított kéregetni, de a vándorló idegen koldus se köszönt csak „szolgálatban”.

Fináncnak, jegyzőnek, orvosnak, végrehajtnak, erdésznek, csendőrnek. — szóval az állam (személyesen nem ismert) képviselőinek — nem köszönt az, aki valahogy elkerülhette őket. Jobb volt, ha észre sem veszik őt.

Az uradalmak csőszeit, pásztorait nem vette a falu emberszámba. A községi csószket, pásztorokat azonban bizalmaskodó — és kicsit lekezelő — kedvességgel mindig üdvözölték.

A gyerekek — elvben — mindenkinek köszöntek, de a gyakorlatban ők sem köszöntek azoknak, akikhez szüleik nem szóltak. Egymást pedig egyáltalán nem üdvözölték, a legényeket és nagyobb lányokat sem, csak a „házasokat” meg az „öregeket”.

A nagylányok sem köszöntöttek egymást, a legényekhez is csak „szóltak.” — A legények már inkább köszöntek egymásnak is, a lányokhoz azonban leginkább csak „szóltak” ők is, hiszen a lányok — a megfelelő köszönésforma híján — fogadni sem tudták volna.

Ha nagyjából azonos korú, de más nemű emberek találkoztak; a mai gyakorlattól eltérően; a nő köszönt a férfinak.

Az úgynevezett jöttmenteknek nagyon kevesen köszöntek.

A faluba látogató idegennek már többen. Sőt még a „fölv” megsértésével az öregebbek is előre köszöntek a fiatalabb idegennek. Egyszer nagyapámtól (aki a korábban említett „hősök emlékművét” is faragta, tehát eléggé tekintélyes ember volt) meg is kérdeztem, miért köszön egy fiatal ismeretlennek. Íme a válasza: „Ejnye! Hát mit gondolna a falunkról? Hazamegy és elmondja, hogy ott még köszönni sem tudnak.”

Tehát gondosan ügyeltek a köszönésre. De ugyanakkor egészen kivételes volt az olyan család, ahol az együttlakók köszöntek volna egymásnak. Még reggel, este vagy eltávozáskor is csak igen-igen ritkán. A közeli szomszédok (egy udvarban lakók) „szóltak egymáshoz.”

Összefoglalva: A harmincas években a falu nagy többsége köszönt egymásnak. A fiatalabb köszönt előre. A rang és vagyon szerinti előreköszönés csak igen ritkán érvényesült. A „lenézettekhez” nem szóltak, azok is csak kivételesen köszöntek a rangosabbaknak.

HOGYAN KÖSZÖNTEK?

Először is tisztázzuk, mit tekintünk köszönésnek. Általában arra a kifejezésformára gondolunk, amellyel az emberek üdvözlik egymást találkozáskor, érkezéskor, illetve elváláskor, távozáskor, búcsúzáskor.

Ez általában szóval történik, de udvarias mozdulattal. (meghajlás, kézfogás, kalapemelés, csók stb.) is kifejezhető.

Tehát a köszönés nem más, mint a köszön igével kifejezett cselekvés; annak nyilvánítása, hogy valaki, valakit üdvözöl az a tény, hogy valaki köszön valakinek.

Kezdjük az egyszerűbbel, a köszönést kifejező mozdulatokkal! A legáltalánosabb volt a kézfogás. De csak a felnőtt férfiak (legények, nőtlenek, nők) „kezeltek” egymással, nőikkel sohasem. Nem ismertek olyan általános illemszabályt, mely szerint az idősebb vagy rangosabb nyújt előre kezét. A kézfogás a férfiak között egészen általános volt (és az ma is), de önmagában csak nagyon néha helyettesítette a szóval való köszönést. Leginkább csak olyankor, amikor nem illet szólni, pl. temetésen, templomban.

A kalapemelés tudományát falunk nem tanulta meg. Kezüket, vagy csak a mutatójukat ugyan a kalapjuk vagy sapkájuk széléhez emelték (bökték); ez általános volt; előfordult, hogy (távolabbról) ezzel helyettesítették is a szóval való köszönést. Kalapot emelni nem tudtak, legfeljebb nagyon néha levették a fejükről, „urakkal, oltári szentséget vivő pappal” találkozáskor, de akkor is csak esetenül szorongatták a kezükben. „A kalapnak a fejen van a helye!” A vőlegénynek egyenesen tilos volt levetni a lakodalomban, még a vacsoránál is a fejen hordta.

Meghajlással kifejezett köszönést — sem szóval kísérve, sem szó nélkül — soha nem láttam sem a férfiaknál, sem a nőknél, sem a gyerekeknél.

A kézcsókkal sem találkoztam soha, sehol.

Soha nem kopogtattak, ha egymás házához látogattak. A kopogtatást kellemetlen külső kényszernek tartották. Csakis hivatalos helyen kényszerültek erre az „úri szokásra”, és a jegyzőnél, papnál stb. kötelező kopogás bizony eseten volt. Pedig nem a kopogtatás technikájában voltak bizonytalanok. Hiszen a lányosházhoz udvarlásra érkezett legény még a 30-as években is bravúros „egyéni hívójellel”, ritmusparádénak is beillő kopogtatással köszöntötte „szeretője” házáat. De az egészen másfajta előjelű aktus, valóságos szertartás.

A szóval való köszönés kérdése már sokkal bonyolultabb. Nemcsak azt kell megfigyelni, hogy ki köszön kinek, hanem azt is, hogy mikor és hol.

A két fő forma ugyan könnyen felismerhető volt. Ezt meghatározta a sok évszázados kereszténység, a község szinkatolikus volta.

A férfiak általában így köszöntek: — Adjon Isten jó napot! — Adjon Isten jó estét! — Adjon Isten jóreggelt! —

Sokszor előfordult a lerövidített köszönésforma is: Adjon Isten (Ehhez járulhattott a kalap „megbökése” vagy a kézfogás is, esetleg mindkettő.)

A köszönést is így fogadták: — Adjon Isten! (Nagyon ritkán így kedélyeskedtek: Adja meg! — Adjon — Adjon — Adjon!)

A gyerekek és a nők számára általában az alábbi forma volt a kötelező: (Dicsértessék a Jézus Krisztus! — A „szabályos” fogadás ez volt: Mindörökké. Amen.)

A legtöbbször azonban csak a megrövidített alakjai hangzottak el így: Dicsértessék! — Mindörökké.

Természetesen az asszonyok is köszönhettek azért Adjon Isten! — nel, másrészt a férfiak is Dicsértessék-kel köszöntötték a papot és Szokolyekat.

E két alapforma általánosan elterjedt volt, de éppen ezért sokak érzése szerint formálissá és túlságosan hivatalossá is vált. Különösen a dicsértessék.

Létezett (és máig is létezik még) egy bizalmasabb, közvetlenebb, emberibb köszönésforma is, mely jobban alkalmazkodik a beszédhelyzethez. Éppen ezért — ősi kikristályosodása ellenére is — szabadabb forma és szinte ezerarcú.

A köszönésnek az a formája ez, amelyre már korábban is hivatkoztam. Az a bizonyos mód, ahogyan egymáshoz szólnak az emberek. Néha ugyan az előbbi két fő formához kapcsolódnak ezek a „szólások”, de önmagukban is határozottan köszönésnek számítanak. Egy—egy adott helyzetben (időponthoz, helyhez) kapcsolódnak ezek a kívánságot kifejező felkiáltó, s még gyakrabban konkrét érdeklődést kifejező mondatok.

Nevezük ebben a tanulmányban — jobb kifejezés híján — konkrét érdeklődést, kívánságot kifejező köszönésformának ezt a nyelvi jelenséget! És ebből rövidebben: konkrét köszönésformának.

Bár ez a kifejezés önmagában pontatlanabb és félreérthető. Nyelvészeinknek ugyan, valószínűleg van erre jó szavuk, illetve jobb kifejezésük, de én még sajnos nem ismerem.

Nos, lássuk ezeket a konkrét köszönésformákat!

A köszönés fogalmába beleértette (és ma is beleérti szülőfalum, s minden bizonynyal az összes magyar falu) ezt a formát. Aki tehát akár az előbbi fő formákat mellőlvé — így üdvözölt valakit, így „szólt az emberhez” az köszönt.

Vegyük sorra a beszédhelyzeteket!

1. Vasárnap délután van. Sokan „kiülnek az utcára a házak elé, a falaljára”. Az elhaladó így köszönt rá a „kiültek”-re: — Kiült-ek? (az öregektől így is hallottam: Kiüti keetek? — Kiültek kendtek?! (vagy) Kiültek? A válasz ez: Ki bijott (bizony) Mégy lefelé. — A köszönő erre már nem „köteles” válaszolni, de ha válaszol, így szól: Hát — vagy — Mek bijon. (Megyek bizony). Esetleg így: Ehe — vagy Ehen. (Igen)

A „köszönő” gyakran megszólítja a legidősebb vagy a legközelebbi rokont, esetleg a legtekintélyesebbet például így: Kiültek, ángvika? — Ezzel azonban egyúttal az egész csoportot köszöntötte. A „kiültek” előtt elmondhatta az Adjon Isten vagy Dicsértessék teljes alakját is, de ez már csak azért sem praktikus, mert az egész utcát végig köszöntve biztosan berekedt volna.

Nagyon érdekes, hogy a konkrét köszönési formák esetén nem érvényesül mindig „a fiatal köszönjön az öregebbnek” elv.

A ház előtt ülőt vagy az udvarban tartózkodót mindig az elhaladó „köteles” megszólítani.

Ha azonban az úton találkoznak (és mindkettő halad), már ismét a fiatal köszön, például így: Gyön, (jön) Maris nene? — Hova megy, Gvuri bátya?

A köszönés fogadása: Hát, gyövek. — Mek a kocsmába, hát te?

Ha tudja, hogy honnan jön az, akivel találkozott, így köszön: Vótá (voltál) te is? — Vót maga is?

Ha terit (terhet) cipelővel találkozik, így szól: Nem nehéz? — De főpakót! (felpakolt). A fát vagy tőköt cipelő nem igen bír visszaköszönni máshogy, csak így: Hát.

A határban (mezőn) dolgozókat ismét az elhaladó szokta üdvözölni. A teljes formanak kialakult, könnyen „énekelhető” dallama van. Például: Adjon Isten jó napot, jó munkát! — Eddig a kötelező jókívánság, és ezt megtoldották a megfelelő konkrét érdeklődéssel, pl: Nem puha? — Vannak-e nagyok? — Végeztek-e mán? Esetleg egy-két megjegyzés is elhangzott: De neki fogtatok! Mingyán meglesztek!

Reggel — még frissek a köszönésben — ilyen köszönésformák hangzottak el: Adjon Isten jó reggelt! Egítségtekre (egészségtekre) az éjszakai nyugalom! Egítségtekre a früstök!

Ha közeli ismerősök, szomszédok legelőször csak így szólnak: Fökeltetek? (vagy) Kejjetek, mer mán nem jó a pálinka! (Ugyanis már kihajtott a kanász). Napközben sem köszöntek „külön” a közelállók, ha a házhoz érkeztek, inkább így érdeklődtek: No, higy vattok? (Hogy vagytok) Mit csinátok?

De minden vendéget (érkezőt) így fogadtak lakásukon: Isten hozott. Úlj mán le, el ne vidd az álmunk! A válasz: Köszönöm. Ha távozott, így búcsúzott: Isten veletek! — Isten álgya! Így búcsúztatták: Isten Veled! — Isten vele! (vele egyenlő magával, önnel — velek egyenlő magukkal, önökkel). Este így köszönt érkezéskor: Adjon Isten jó estét! Távozáskor: Adjon Isten jó éjszakát! De a nagyon gyakoritól ez is elég volt: No, aluggyatok, mer hajnalban kejnyi kő. (Hajnalban kelni kell).

Ha nő érkezett a házhoz, a hellyel való kínálás után kenyérral is megkínálták: — No, szegjé (l) egy kis kenyeret! — Az asztal közepén fehér vászonabrosz alatt állandóan ott állt a nagy kerek házikenyér és a kés. Helyet ritkán foglaltak, de a kenyérral való kínálást nem utasították vissza. Valóban szeltek egy pici szeletet, és beszélgetés közben elfogyasztották általában anélkül, hogy a kenyérrre dicséző megjegyzést tettek volna. A férfiakat kenyérral sohasem kínálták. Őket pálinkával kellett volna, de az nem volt. Esetleg egy kis novabor akadt. Akkor így kínálták: — No, igyá (l) egy kis csingert (Sosem utasították vissza, pedig istentelenül rossz lőre volt).

Az egymással találkozó gyerekek vagy elmentek szó nélkül egymás mellett, vagy a konkrét köszönési formákat is mellőzve azonnal célirányos beszélgetésbe kezdtek: — Nem győsz fájé? (Nem jössz fáért)? — Győjj fürdenyi! (Jőjj fürödni!) — Mit gondósz, hollyan madárt tok? — Te tod. (Mit gondolsz milyen madarat tudok? Te tudod.)

A „szervuszt” nem ismertük. Amikor az idegenből jött szövetkezetes fia szervusszal köszönt ránk, bizony (kilencéves korom ellenére) úgy hallgattam, mint a sült hal. Korholt is édesanyám: Szégyenőhedd (szégyellheted) magad ejsditanoló létedre!

A „szermuszt” már ismertük, de csak úgy a nagylegények köszöntötték egymást, és az annyit jelentett, hogy „szermuszoljanak le,, (azaz fogjanak kezét).

A csak „leventékre” kötelező „Szebb jövőt!” köszöntést a levente-oktató erőltette (nagyon kis eredménnyel). A „Bátorság”, „Kitartás”-féle politikai köszöntéseknek semmi hatása nem volt. A nagylányok se igen köszöntötték egymást, csak úgy (a

gyerekek módján) elkezdtek vagy befejezték a beszélgetést valahogy így: Néno, Julis, de szép ruhicskád van! — Ette (a te) pruszlikod is szép cifra. — No nek man (megyek már) mer(t) kikapok édesanyámtó(l).

Templomban, temetésen, imádkozó helyeken az asszonyfélék halk dicsértesséket suttogtak, ezzel köszöntötték az egész gyülekezetet, de erre választ nem vártak. A közelükben állókat pedig így köszöntötték bizalmasan: — Nó, itt vagytok ti is? „köszöntésüket” halkan így fogadták: — Hát.

A férfiak és gyerekek pedig „csak úgy beállítottak” (szótlatlanul) az ilyen helyekre.

Az üzletekbe, kocsmákba halk „adjistennel” vagy „dicsértésekkel” állított be a jólnevelt palóc (a „zsidóbótokba” is), de ott mindig többen voltak, és senki sem fogadta. Távozáskor pedig elköszönt: — Isten áldja!

Az urak és a „kiöltözködötték” (akik levetették a népviseletet és „úriasan jártak”) „csókolomját” furcsának tartottuk, kicsit meg is vetettük.

A csók ritka és ünnepi dolog volt. Ez helyettesítette a családon belül a köszönést, ha például édesapám kéthetenként hazajött Pestről. Ő sem köszönt. Legfejebb édesanyám üdvözölte így: — No megjöttél, öregem? Ha hétfőn hajnalba újra indult, így köszönt el (a csók mellett): — No, Isten veletek! Osztán vigyázatok magatokra!

A „Jó étvágyat!” azért el-elhangzott a családon belül is. De ha idegen érkezett, akkor minden más köszönést helyettesítettek az ilyenféle mondatok: — Egészségükre a früstök! — Egészségtekre váljon a délebéd! — Így fogadták: — Köszönjük, tarts velünk! (esetleg) Tessék velünk!

Az asszonyok a hideg hegyi pataokban térdig „felgyűrt” szoknyában mosószéken sukval „mosták” a „kilugozott” vászonruhákat. Őket mindenki így köszöntötte: — Nem hideg a víz?

A faluban élő „úriasan járó” polgári elemek (Róth és ispánjai, hivatalnokok, idejáró orvosok „úri iparosok”, stb.) egymást egy negyedik köszönési formával a „Jó napot!” köszöntötték. A falusiak is így üdvözölték őket, ha egyáltalán köszöntek nekik. Az orvost és a hivatalnokokat inkább félelemmel, mint tisztelettel, Róthot és ispánjait enyhe megvetéssel. És inkább csak azok, akik Pestre jártak dolgozni. De a „Jó napot” mindenki szemében tele volt bizalmatlansággal, ridegséggel, még a 30-as években sem honosodott meg.

A faluhoz tartozóknak (még a vezetőknek is) az előbbi három köszönési forma járt. Legfeljebb a hangnem volt árnyalt. A bírónak több és hangsúlyozottabb tisztelet járt, („nehogy megértse”). bandagazdának (aratók, sommások vezetője) annyi, mint a napszámosokat foglalkoztató kisebb jobbágnak, kiábrónak (csósznek, pásztornak) kevesebb tisztelet dukált, de több volt a nekikszóló köszönésben a kedevesség, melegség éppúgy, mint egymás üdvözlésében.

Összegezve: A harmincas években a magyar falu lakóinak nagy többsége még feltétlenül köszöntötte egymást, (ha csak nem voltak haragban). A köszönés — a „be nem fogadott” lenézeteket leszámítva — mindenkire kötelező volt. A „faluhoz tartozók” egymás üdvözlését egyáltalán nem érezték tehernek.

A fiatalabb tartozott előre köszönni, (leszámítva a „konkrét köszönési forma” néhány esetét).

A rangszerinti köszönési sorrend csak ritkán és nagy függés esetén érvényesült.

Végletes eseteket leszámítva (haragosok), a személyes barátság, vagy annak hiánya nem befolyásolta a köszönés módját, legfeljebb a hangszínét módosította.

A legáltalánosabb a konkrét kívánságot vagy érdeklődést kifejező köszönési forma volt. Ez a legősibb és a legemberségesebb köszönési mód. Formája viszonylag közvetlen, szabadon illeszkedik a beszélhelyzethez, ezért ezerarcú, és összes variánsa szinte leírhatatlan. Konkrét emberi kapcsolatok szülik, ezért kedves, meleg és emberi. Minél közelebb állnak egymáshoz az emberek annál inkább szólnak egymáshoz. A köszönés fogalmát leszűkítve úgy tűnik, hogy befelé inkább „szólnak”, kifelé pedig köszönnek. Azt hiszem nem tévedünk, ha e forma keletkezésének gyökereit a pogánykorban keressük.

A megszelídített, megkeresztelt pogány magyarok a feudalizmus évszázadaiban új köszönési formákat vettek át. A kereszténység hatására megszületett két; már formálisabbnak mondható; köszönési forma a „vallásosabb” Dicsértessék a Jézus Krisztus! — és a „férfiasabb” Adjon Isten jó napot!, ezekben már kevesebb a természetesség, a belső melegség és több a megkövesült formalizmus. A sok évszázados tradíció azonban ezeket is teljesen elfogadottá tette.

A falu negyedik köszönési formája a Jó napot! A harmincas években még idegen, külső jelenségnek tűnt. Úgy érezték, hogy hiányzik belőle az őszinteség, a természetes emberiesség. Kétségtelenül a polgári társadalom modern és praktikus „jóneveltsége” szülte. A félféudális Magyarország faluja még nem fogadta be, mert üres formalitássá szűrítette.

Így aztán a négy köszönési forma használatában tudatosan disztingvált a falu, élesen és világosan különbséget tett az egymáshoz nem illő személyeket megillető különböző köszönési formákban.

A világosabb megértés kedvéért (bizonyos fokig túlzó leegyszerűsítéssel ugyan), a következőkben fogalmazhatnánk meg tömören a köszönésformák használatában kialakult gyakorlatot:

1. Egymás köszöntésére (befelé) a konkrét kívánságot vagy érdeklődést kifejező ősi köszönésformát használták.

2. A feudális egyházat a következő két köszönési forma illette meg: a) Dicsértessék a Jézus Krisztus! — b) Adjon Isten jó napot! — Adjon Isten!
— Mindörökké. Ammen.

3. A polgári államnak a negyedik köszönésforma járt: Jó napot! (esetleg) Jó napot kívánok!)

A köszönésformák fejlődése természetesen már akkor is (a falu idegenkedése ellenére is) A jónapot! felé haladt.

A jogos idegenkedés azonban ma is arra int, hogy a Jó napot kívánok! ne legyen rideg tartalmatlan frázis; hanem őszinte emberi jókívánságok kifejezője, hordozója legyen!

Másrészt a harmincas évek falujának általános jellegű köszönése arra figyelmeztet, hogy ma is köszöntsük egymást, mert nem jó dolog a nem köszönésben is megnyilvánuló elidegenedés.